

UiT Norges arktiske universitet

Det Juridiske fakultet

Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom

Om domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen

Emil Rakoczy

Liten masteroppgave i rettsvitenskap vår 2022

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	3
1.1	Tema og problemstilling.....	3
1.2	Aktualisering	4
1.3	Rettskildebildet.....	5
1.4	Avgrensning.....	6
1.5	Videre fremstilling.....	6
2	Sentrale prinsipper i straffeprosessen.....	8
2.1	Innledning	8
2.2	Anklageprinsippet.....	8
2.3	Maktfordelingsprinsippet.....	10
2.4	Om anklageprinsippet forhold til en inkvisitorisk prosess.....	11
2.5	Den materielle sannhets prinsipp.....	12
2.6	Opportunitetsprinsippet	13
2.7	Offentlighetsprinsippet	14
3	Kravene til tiltalebeslutningens innhold.....	16
3.1	Formelle krav	16
3.2	Krav til den rettslige beskrivelsen	17
3.3	Krav til den faktiske beskrivelsen	18
4	Påtalemyndighetens adgang til å endre tiltalebeslutningen.....	20
4.1	Endring før hovedforhandling	21
4.2	Endring under hovedforhandling.....	21
5	Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen	23
5.1	Innledning	23
5.1.1	Kontradiksjonsprinsippet	24
5.1.2	Utredningskravet og objektivitetsplikten	25
5.2	Forholdets identitet - fra interesseteori til helhetsvurdering.....	26

5.2.1	Interesseteoribegrensningen	27
5.2.2	Helhetsvurderingen	29
5.2.3	Vurderingen av forholdets identitet – fravikelse av det rettslige grunnlaget	30
5.3	Fravikelse av det faktiske grunnlaget	36
5.3.1	Den generelle adgangen til fravikelse	36
5.3.2	Om tid og sted	36
5.3.3	Om fortsatt forbrytelse og likeartet realkonkurrens	37
5.4	Forholdets identitet og utviklingen i EMD	38
5.5	Rettens plikt til å fravike tiltalebeslutningen	41
6	Avsluttende bemerkninger	44
Kilderegister		46
Litteratur		46
Norske lover		47
Forskrifter		47
Internasjonale traktater		47
Forarbeider		48
Rettspraksis		48
Nyhetsartikler		49

Forord

Jeg vil takke det Juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø for en fremragende og grundig utdanning innen faget rettsvitenskap. Jeg vil videre rette en stor takk til veileder Silje A. Green for verdifull tilbakemelding og støtte gjennom arbeidet med oppgaven.

Gjennom studieforløpet har det modnet frem en stor respekt for den intrikate balansen i rettssystemet. Og en tilsvarende takknemlighet for at jeg har det privilegiet det er å leve i en velfungerende rettsstat.

1 Innledning

Når påtalemyndigheten beslutter at noen skal tiltales for brudd på et straffebed, skrives det en tiltalebeslutning. Det er denne tiltalebeslutningen som setter domstolen i bevegelse.

Domstolen kan som hovedregel ikke av eget tiltak tiltale noen på egen hånd. Innholdet i tiltalebeslutningen er underlagt forskjellige formelle krav til innholdet, blant annet skal det oppgis et faktisk grunnlag, altså hva som har skjedd, og det skal oppgis et rettslig grunnlag, altså hvilke straffebed påtalemyndigheten mener er overtrådt av tiltalte.

Domstolen avsier deretter dom over forholdet, etter en grundig gjennomgang hvor alle parter skal høres om alle forhold i saken. Denne dommen må da holde seg innenfor rammene av tiltalebeslutningen. Følgelig kan man si at tiltalebeslutningen legger visse begrensninger for dommen.

1.1 Tema og problemstilling

Oppgavens formål er å belyse problemstillingen, forholdet mellom tiltalebeslutning og dom. Temaet hører inn under rettsområdet straffeprosess. Den utøvende makt ved påtalemyndigheten setter altså domstolen i bevegelse med tiltalebeslutningen. Hvilken anledning har domstolen da til å gå utenfor det påtalemyndigheten har tiltalt siktede for, og i hvilken grad er retten bundet? Den generelle betydningen av temaet hører inn under grensdragningen i straffeprosessens grunnleggende prinsipper, som vil belyses i kapittel 2.

Den spesielle betydningen av temaet kommer til syne i oppgavens hoveddel med det sentrale utgangspunkt i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven – strpl.) § 38:

«Retten kan ikke gå utenfor det forhold tiltalen gjelder, men er ubundet av den nærmere beskrivelse med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter. Bare når den finner særlig grunn til det, prøver retten om det foreligger omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere straffebestemmelse enn etter tiltalen.

Med hensyn til det straffebed som skal anvendes på forholdet, er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt. Det samme gjelder med hensyn til straff og

andre rettsfølger. Straff eller rettsfølger som nevnt i § 2 nr. 1, kan ikke idømmes i en sak som bare gjelder inndragning.

Før retten bruker et annet straffebud enn tiltalebeslutningen, eller idømmer en annen rettsfølge eller et større inndragningsansvar enn påstått, skal den gi partene anledning til å uttale seg om spørsmålet. Siktete skal få en passende utsettelse når retten finner det ønskelig for forsvaret.»

Ordlyden tilsier at retten ikke kan gå utenfor «det forholdet tiltalen gjelder», men er innenfor denne rammen ubundet med hensyn på hvilke straffebud som skal anvendes og rettsfølgene som idømmes. Så lenge retten holder seg innenfor rammene av tiltalebeslutningen, er den også ubundet med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter i sakens faktum.

1.2 Aktualisering

I forarbeidene ble det overlatt til rettspraksis å utlede hva som menes med «det forholdet tiltalen gjelder»:¹

«Betingelsen for å gå utenfor tiltalebeslutningen er i alle tilfelle at det fortsatt er tale om det samme forhold som tiltalen gjelder, og det lar seg ikke gjøre i en lovtekst uttømmende å regulere spørsmålet om forholdets identitet. Det er trolig ikke en gang mulig å utforme en enkel regel om at retten har plikt til å gå utenfor tiltalebeslutningen overalt hvor den har adgang til å gjøre det [...] Det mest rasjonelle antas å være at de gjenstående tvilsspørsmål her får sin løsning i rettspraksis.»

Vurderingskriteriene for forholdets identitet fremkommer dermed av en rekke dommer på området fra Høyesterett. Belysningen av problemstillingen beror derfor på en domsanalyse av sentrale dommer på området. Straffeprosessen er et kontinuerlig utviklende rettskildebilde og avklaringer i konkrete saksforhold viser at problemstillingen jevnlig er aktuell i Høyesterett.

¹ Se Ot.prp. nr. 35 (1978-1979), om § 38 andre avsnitt.

1.3 Rettskildebildet

Rettskildebildet innen straffeprosess viser et svært omfattende og hyppig skiftende rettskildebilde.² Fra lovens ikrafttredelse til utgangen av 2010 er det vedtatt til sammen 124 endringslover.³ Jon Petter Rui beskriver det slik i Straffeprosessen i perspektiv:

«Et svært omfattende og hyppig skiftende rettskildebilde byr på betydelige utfordringer, først og fremst for den som skal lære seg faget, men også for den som arbeider med straffeprosess til daglig. For å gjøre innlæring av og forståelse for gjeldende rett mulig, må blikket heves. Et overordnet perspektiv er også ofte en forutsetning for å kunne gjøre selvstendige rettspolitiske vurderinger av gjeldende rett.»

En forståelse av rettskildebildet medfører altså i særlig grad en forståelse av de overordnede prinsippene bak straffeprosessen. Disse prinsippene belyses generelt i kapittel 2 og spesielt i forhold til problemstillingen i kapittel 5.

Videre er det overlatt til rettspraksis å fastlegge hva *forholdets identitet* innebærer jf. forarbeidene som omtalt over. Dette betyr at Høyesteretts praksis på området er helt sentralt i oppgavens problemstilling. Med dette følger det også rettspraksis basert på tidligere lovgivning som rettskilde.

Den europeiske menneskerettskonvensjon fra 1950 (heretter EMK)⁴, med tilleggsprotokoller, ble inkorporert i norsk lov ved lov 21. mai 1999 om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett (menneskerettsloven - mrl.). Jon Petter Rui uttaler at det ikke er noe rettsområde hvor EMK-retten har hatt så stor virkning på norsk rett som straffeprosessen.⁵ EMK-retten vil derfor omtales med hensyn på identitetslæren som er utviklet av den europeiske menneskerettighetsdomstolen (heretter EMD). Med identitetslæren menes vurderingskriteriene som er langt til grunn av EMD, når det kommer til forholdets identitet. Dette likevel med de avgrensninger Høyesterett har trukket opp med hensyn på § 38. Dette behandles videre i kapittel 5.4

² Se Rui (2014) s. 383.

³ Se Rui (2014) med henvisning til Bjerke, Keiserud og Sæther (2011) Bind II s. 17.

⁴ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. november 1950 (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen – EMK).

⁵ Se Rui (2014) s. 383.

I 2016 la straffeprosessutvalget frem sin utredning om ny straffeprosesslov.⁶ Det er i utgangspunktet naturlig å se hen til dette arbeidet som rettskilde, men arbeidet har imidlertid stoppet opp og det er nå uklart når ny straffeprosesslov vil legges frem for Stortinget. Utvalget omtaler endringer som påvirker forholdet mellom tiltalebeslutning og dom, og da særlig en styrkning av anklageprinsippet. Dette belyses videre i kapittel 2, og der hvor det er relevant i oppgaven.

1.4 Avgrensning

Opgaven avgrenses noe mot forslaget til ny straffeprosesslov. Temaet berøres ved at utvalgets uttalelser som er relevante for oppgaven belyses, uten at alle endringene som er foreslåtte behandles i en grundig gjennomgang. Årsaken til avgrensningen er som nevnt over at arbeidet med ny straffeprosesslov har stoppet opp, og departementet virker å ta sikte på å innføre forslaget del for del i ventetiden.⁷ Om dette vektlegges det at utvalgets mandat omhandlet en hensiktsmessig regulering av *hele* straffeprosessen, og deres uttalelser må derfor etter mitt syn også tillegges en helhetlig mening.⁸ Når det er tvil om gjennomføringen, og om den skal fortsette å skje delvis, blir det naturlig i denne oppgaven å avgrense mot ny straffeprosesslov.

1.5 Videre fremstilling

Denne masteroppgaven tar innledningsvis for seg de relevante generelle prinsippene i straffeprosessloven i kapittel 2. En helhetlig forståelse av disse prinsippene er helt nødvendig for å kunne belyse forholdet mellom tiltalebeslutningen og rettens dom.

Videre avklares de formelle kravene til tiltalebeslutningen i kapittel 3, før påtalemyndighetens endringsadgang behandles i kapittel 4.

⁶ Se NOU:2016: 24 Ny straffeprosesslov.

⁷ Se Kolsrud, Kjetil, «Arbeidet med ny straffeprosesslov er lagt på vent», Rett 24, 11. mars 2020, <https://rett24.no/articles/arbeidet-med-ny-straffeprosesslov-er-lagt-pa-vent> (lest 4. april 2022).

⁸ Se NOU:2016: 24, Del I Kapittel 2 pkt. 2.2 om utvalgets mandat.

I oppgavens hoveddel behandles domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen, både med hensyn på det rettslige og det faktiske grunnlag. Særlig relevante prinsipper belyses innledningsvis i kapittel 5.1. Videre belyses Høyesteretts prinsipielle avklaringer med hensyn på forholdets identitet og begrensningene ved fravikelse av det rettslige grunnlaget i kapittel 5.2. Adgangen til endring med hensyn på det faktiske grunnlaget behandles i kapittel 5.3, før rettens plikt til fravikelse behandles i kapittel 5.4. Avslutningsvis forholdets identitet og utviklingen i EMK-retten i kapittel 5.5, og rettens plikt til å fravike tiltalebeslutningen i kapittel 5.6.

Oppgaven avslutter med oppsummerende og avsluttende bemerkninger i kapittel 6.

2 Sentrale prinsipper i straffeprosessen

2.1 Innledning

Jeg vil i det følgende behandle sentrale prinsipper i straffeprosessen, som er særlig relevante for oppgavens tema.

2.2 Anklageprinsippet

Anklageprinsippet er et grunnleggende prinsipp i norsk straffeprosess.⁹ Kjernen i prinsippet fastsettes i strpl. § 63:

«Domstolene trer bare i virksomhet etter begjæring av en påtaleberettiget, og deres virksomhet opphører når begjæringen blir tatt tilbake.»

Prinsippet tilsier at det er påtalemyndigheten som setter domstolen i virksomhet med tiltalebeslutningen, slik det fremkommer av ordlyden. Hovedregelen er at retten ikke kan iverksette straffeforfølgelse av eget tiltak, og samtidig dømme i samme sak.¹⁰ Det eksisterer noen lovhjemlede unntak fra anklageprinsippet. Et eksempel på dette er rettergangsbot, hvor retten kan idømme bot under rettergangen dersom en lovlig innkalt meddommer, vitne eller sakkyndig m.v. ikke møter etter lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven - dl.) kapittel 10. Et annet eksempel er at anklagen kan komme fra en privat saksøker etter strpl. kapittel 28.¹¹

Prinsippet setter skranker for hvordan et saksforhold kan bringes inn for domstolene, hvordan retten skal forholde seg til partenes krav og påstander, og rettens ansvar for sakens opplysning.¹² I praksis er det etter strpl. § 225 den utøvende makt ved politiet som igangsetter etterforskning og eventuelt beslutter tiltale. Anklageprinsippet presiseres i strpl. § 38: Retten er i utgangspunktet ubundet av tiltalebeslutningen når det kommer til subsumsjonen og

⁹ Se Rt. 2011 side 172 A avsnitt 19.

¹⁰ Øyen (2019) s. 454.

¹¹ Oppheves ved endringslov 122/2021, med ikrafttredelse 1. juli 2022.

¹² Se Rui (2017) s.330.

straffepåstanden, men kan ikke gå utenfor det forholdet tiltalen gjelder etter ordlyden. Vurderingen av begrepet «forholdet tiltalen gjelder» er nettopp oppgavens problemstilling og dette utdypes videre i kapittel 5. Når det kommer til ansvaret for sakens opplysning, er dette hjemlet i strpl. § 294. Etter ordlyden skal retten på embets vegne våke over at saken blir fullstendig opplyst. Det faller seg naturlig at rettens plikt til å opplyse saken ikke kan stride mot anklageprinsippet og dermed lede retten mot å etterforske et forhold utenfor tiltalebeslutningen. Denne utredningsplikten møter også en skranke i strpl. § 38 første ledd siste punktum:

«Bare når den finner særlig grunn til det, prøver retten om det foreligger omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere straffebestemmelse enn etter tiltalen.»

Høyesterett har tatt stilling til spørsmålet om konsekvensene av «særlig grunn» og dette behandles videre i kapittel 5.1.2 om utredningskravet.

Anklageprinsippet er blitt begrunnet med at «domstolenes uavhengighet og uhildethet vil kunne bli utfordret dersom en dommer involveres aktivt i utformingen av det faktiske og rettslige grunnlaget for anklagene mot tiltalte».¹³ Bakgrunnen for prinsippet i norsk rett er maktfordelingsprinsippet, dette utdypes videre i kapittel 2.3 under.

I arbeidet med ny straffeprosesslov argumenterer flertallet i utvalget for å styrke anklageprinsippet og dermed begrense rettens adgang til å fravike tiltalebeslutningen etter strpl. § 38. Utvalgets flertall mener spørsmålet om subsumsjonsendring må være underlagt påtalemyndighetens rådighet. Retten skal fremdeles ha et selvstendig ansvar for rettsanvendelsen, men der hvor påtalemyndigheten motsetter seg subsumsjonsendringer må retten da avgjøre saken ut fra den straffebestemmelsen som tiltalen bygger på. Utvalget dissenterer imidlertid. Mindretallet mener dette er å trekke anklageprinsippet for langt og ønsker domstolens handlingsrom beholdt. Men angivelsen av «samme forhold» ønskes snevret inn til å kun omfatte de faktiske forhold sammen med den rettslige karakteristikken i tiltalebeslutningen.¹⁴

¹³ Se NOU 2016:24 s. 135, med henvisning til NOU 2014:10 s. 240.

¹⁴ Se NOU: 2016:24, Del III Kapittel 17 pkt. 17.6.4.2.

2.3 Maktfordelingsprinsippet

Maktfordelingsprinsippet er et historisk grunnleggende prinsipp i utviklingen av europeisk og vestlig demokrati. Det viktigste formålet er å forhindre at all makt samles på ett sted og dermed kan misbrukes. Makten fordeles derfor mellom tre søyler i samfunnet. I Norge fordeles dette ved at den lovgivende makt ligger hos de folkevalgte ved Stortinget. Den utøvende makt ligger til det aktive forvaltningsapparatet, ved Regjering, departement og andre institusjoner i samfunnet. Og til sist er den dømmende makt plassert i domstolene. På denne måten er de tre søylene avskåret fra hverandres virkeområde. Dersom lovgiver ønsker et bestemt utfall i en sak, henvises de av domstolene til å vedta lover og forskrifter som gir ønsket utfall og er avskåret fra å påvirke domstolen i dens utøvelse. Tilsvarende er domstolene avskåret fra å endre loven. Likevel eksisterer det grenseområder. Forvaltningen kan som første instans vedta både straffesaksjoner og pålegg, men forholdene kan alltid bringes inn for domstolen for en endelig avgjørelse.

Videre tolker domstolene løpende rettskilder og på denne måten dannes rettspraksis med bakgrunn i lovgivers identifiserte vilje. I denne prosessen vil man også se grenseoverskridelser mot lovgiver. I sykejournaldommen vektlegger Høyesterett reelle hensyn tyngre enn ordlyden og i praksis ber Høyesterett lovgiver komme på banen for å oppdatere loven i tråd med samfunnets utvikling.¹⁵ Av nyere dato og innen strafferetten, kan man i april 2022 se en liknende grenseoverskridelse av Høyesterett i nedsettelsen av straffnivået for oppbevaring av narkotika for tunge rusmisbrukere. Her har lovgiver ved Stortinget vist en bred og forenet politisk vilje for en rusreform, uten at de har lyktes å forenes om en faktisk lovendring. Høyesterett fanger opp lovgivers signaler og danner ny rettspraksis hvor straffeutmålingen frafaller under bestemte vilkår. Konklusjonen i HR-2022-731-A lyder:

«Den praksisomlegging som jeg har redegjort for, innebærer at rusavhengiges erverv, besittelse og oppbevaring av inntil fem gram heroin, amfetamin eller kokain til egen bruk

¹⁵ Se Rt. 1977 s. 1035.

heretter i alminnelighet skal føre til straffutmålingsfracfall, jf. straffeloven § 61. Det samme gjelder selve bruken av stoffene».

I den nevnte saken ble tiltalte tatt med 4 gram heroin, og straffen frafalt. I de andre sakene som Høyesterett hadde til behandling samtidig, var kvantum henholdsvis 7 og 24 gram heroin og det ble reagert med betinget fengsel og samfunnsstraff.¹⁶

Påtalemyndigheten er å anse som en del av den utøvende makt. Påtalemyndigheten ledes av Riksadvokaten jf. strpl. § 56 annet ledd. Riksadvokaten er embedtsmann jf. strpl. § 56 første ledd, og utnevnes derfor av Kongen i statsråd, altså den utøvende makt. Anklageprinsippet trekker i denne sammenheng opp skranker for domstolenes virksomhet i forhold til den utøvende makt ved påtalemyndigheten. Prinsippet avgrenser hvordan et saksforhold kan bringes inn for domstolene og hvordan domstolene må forholde seg til partenes krav og påstander.¹⁷

2.4 Om anklageprinsippets forhold til en inkvisitorisk prosess

Anklageprinsippet medfører i hovedsak at det er den utøvende makt ved påtalemyndigheten som iverksetter etterforskning og beslutter om det skal tas ut tiltale for et straffbart forhold. I juridisk litteratur omtales ofte anklageprinsippet som et motstykke til en inkvisitorisk prosess, hvor domstolen er mer aktiv i etterforskningen, eller på eget initiativ kan iverksette etterforskning.¹⁸ Felles for begge prosesser er likevel det materielle sannhets prinsipp. Altså at målet er å komme frem til den materielle sannheten i saksforholdet.¹⁹ I en rendyrket anklageprosess faller dette i sin helhet på påtalemyndigheten. Den parten som representerer anklageren avgjør om en straffesak skal reises eller ikke, og hvordan den skal presenteres for domstolen.²⁰ I norsk rett sier vi at vi har et anklageprinsipp med visse innslag av inkvisitoriske elementer.²¹ Dette viser seg blant annet ved at retten skal sørge for at saken er

¹⁶ Se dommene HR-2022-731-A, HR-2022-732-A og HR-2022-733-A.

¹⁷ Se Rui (2017) s. 330.

¹⁸ Se Rui (2014) s. 415.

¹⁹ Se Rui (2014) s. 395 og 415.

²⁰ Se Rui (2014) s. 416.

²¹ Se NOU 2016:24, Del III Kapittel 17 nr. 17.6.1, med videre henvisning.

tilstrekkelig opplyst jf. strpl. § 294 og den kan beslutte å innhente nye bevis. Videre kan retten anmodes om bistand under etterforskningen jf. strpl. § 237 fjerde ledd. Dersom det foreligger særlige grunner, kan påtalemyndigheten også anmode retten om å overta ledelsen av etterforskningen jf. strpl. § 247. Retten vil da foreta de nødvendige undersøkelser. Dette synes imidlertid å være en svært lite anvendelig bestemmelse ut fra rettspraksis.

Til sammenlikning har man i Frankrike for eksempel egne etterforskningsdommere for enkelte typer straffesaker. Et argument for en slik inkvisitorisk ordning er at domstolene er mer uavhengig av den utøvende makt.²² På den annen side argumenteres for den norske ordningen, ved at domstolenes uavhengighet og uhildethet vil kunne utfordres dersom domstolen er for aktiv i utformingen av anklagene mot den tiltalte.²³ Balansen mellom anklageprosessen og en inkvisisjonsprosess i norsk rett, kommer tydelig frem i strpl. § 38.²⁴ På den ene siden er domstolen friere når det kommer til hvordan saken er anlagt og påtalemyndighetens anførsler og påstander, mens på den annen side kan retten ikke gå utenfor det forhold tiltalen gjelder. Med forhold menes de faktiske og rettslige forholdene i tiltalebeslutningen som er lagt til grunn, dette behandles videre i oppgavens hoveddel.

Dette skiller seg for øvrig fra sivilprosessen, hvor retten bare kan bygge på de påstandsgrunnlagene som er påberopt av partene etter lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven – tvl.) § 11-2 annet ledd.

2.5 Den materielle sannhets prinsipp

Den overordnede interessen i en straffeprosess er å få frem den materielle sannheten.²⁵ Dette innebærer at avgjørelser som treffes av domstolen skal søkes å treffes på grunnlag av sannheten, det som faktisk har skjedd.²⁶ Høyesterett uttaler at prinsippet er en bærebjelke i straffeprosessen.²⁷ Anklageprosessen medfører at påtalemyndigheten som hovedregel har

²² Se Rui (2014) s. 418.

²³ Se Rui (2017) s. 331.

²⁴ Se Rui (2014) s. 417.

²⁵ Se Rui (2014) s. 387.

²⁶ Se Rui (2014) s. 401.

²⁷ Rt. 2007 s. 1453 avsnitt 38.

oppgaven ved å avdekke den materielle sannhet i saksforholdet. Dette viser seg i strpl. § 226 tredje ledd, hvor politiets etterforskning skal søke å klarlegge både det som taler mot og til fordel for siktede. Videre er kravet om objektivitet til påtalemyndighetens virksomhet jf. strpl. § 55 a fjerde ledd. Kravet om objektivitet gjelder i hele påtalemyndighetens virksomhet, herunder etterforskningen, ved påtalevedtaket og under hovedforhandlingen. Dette kravet om objektivitet hos utøvende makt støtter opp om rettsikkerheten og tilliten i forhold til anklageprinsippet. Objektivitetsplikten må også sees i sammenheng med uskyldspresumpsjonen og viktigheten av at uskyldige ikke skal straffes.²⁸

Objektivitetsplikten skal sikre at påtalemyndigheten ikke er forutinntatt, men på lik linje også avdekker forhold til gunst for siktede. Målet skal være sannheten, ikke domfellelse. Dette gjenspeiles for domstolene i strpl. § 294:

«Retten skal på embets vegne våke over at saken blir fullstendig opplyst. I dette øyemed kan den beslutte å innhente nye bevis og utsette forhandlingen.»

Også domstolen er pålagt å sørge for at den materielle sannhet kommer frem, og skal for eget initiativ se til at saken er fullstendig opplyst. Dette gjelder i særlig grad i forhold til bevis som taler for tiltaltes uskyld. Hvis retten mener bevisene som føres ikke holder for domfellelse, vil det nok være riktig å frifinne tiltalte fremfor å utsette saken for å innhente nye bevis, dette i tråd med maktfordelingsprinsippet og anklageprinsippet.

2.6 Oppportunitetsprinsippet

Påtalemyndigheten har en påtaleplikt jf. strpl. § 62a første ledd:

«Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov.»

Oppportunitetsprinsippetets kjerne er at påtalemyndigheten selv kan avgjøre om og på hvilken måte etterforskning skal iverksettes dersom de rettslige forutsetningene er oppfylt.

Oppportunitetsprinsippet kommer til uttrykk i strpl. § 224 første ledd:

²⁸ Se Øyen (2019) s. 27.

«Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige.»

De rettslige forutsetningene for å innlede etterforskning er at det foreligger «rimelig grunn». Påtalemyndigheten har som hovedregel plikt til å etterforske straffbare forhold, når rimelige grunner tilsier det jf. strpl. § 224. Oppportunitetsprinsippet tilsier imidlertid at påtalemyndigheten selv avgjør hvilke forhold som skal straffeforfølges. Bakgrunnen for prinsippet er effektivitet, ressursutnyttelse, tillit til rettsvesenet og den allmenne rettsfølelse. Dette betyr at det må gjøres en avveining mellom alvorligheten av forholdet og ressursutnyttelsen i rettsvesenet. En påtaleunntatelse for et alvorlig forhold vil kunne føre til at befolkningen mister tilliten til rettsvesenet eller at det strider mot den allmenne rettsfølelse. Samtidig har rettsvesenet begrenset med ressurser, og det må prioriteres hvor disse skal settes inn.

Oppportunitetsprinsippet åpner for et skjønn hos påtalemakten. Flere steder i loven er påtalemyndigheten gitt adgang til å unnlate å etterforske eller ta ut påtale. Denne lovfestede adgangen utgjør hoveddelen av oppportunitetsprinsippet skranker for straffeforfølgingsplikten slik den er satt opp over. Blant annet kan det besluttes påtaleunntatelse basert på skjønnsmessige kriterier jf. strpl. §§ 69 og 70. Dersom ikke allmenne hensyn tilsier påtale, kan saken henlegges jf. § 62a annet ledd. Det skjønnsmessige rommet i etterforskningsplikten, er imidlertid snevret inn de senere år som følge av praksis i EMD og en tilhørende fortolkning av Lov 17. mai 1814 om Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven – Grl.) § 92.²⁹

Oppportunitetsprinsippet krever en objektiv påtalemyndighet og stor tillit til påtalemyndigheten i befolkningen.

2.7 Offentlighetsprinsippet

Offentlighetsprinsippet er hjemlet i Grl. § 95, rettergangen skal være rettferdig og offentlig. Etter EMK art 6 nr. 1 har partene i både sivile saker og straffesaker rett til «a fair and public

²⁹ Bjerke, Keiserud og Sæther (2011) Bind II om § 224.

hearing». Bakgrunnen for offentlighetsprinsippet er først og fremst å sikre tilliten til rettssystemet.³⁰ Dette viser seg i tre sentrale punkter. For det første skal offentlighet verne om tilliten til rettssystemet og sikre rettssikkerheten gjennom en åpen og etterprøvbar prosess. For det andre skal offentlige rettsprosesser danne grunnlag for åpen debatt om strafferetten og straffeprosessen. Til sist har en offentlig prosess en allmennpreventiv og utdannende effekt. Offentligheten er ikke ubegrenset og kan møte på skranker i blant annet personvern, hensyn til etterforskning og bevis i en konkret sak, politiets arbeidsmetoder og nasjonale interesser.

Offentlighetsprinsippet har i hovedsak tre virkninger i norsk rett. For det første er det en hovedregel at rettsmøtene er offentlige jf. dl. § 124 første ledd. Grl. § 100 femte ledd fastslår at alle har rett til å følge forhandlingene i rettsmøter, med mindre retten begrenses av hensyn til personvern eller andre tungtveiende grunner. Strpl. §§ 117 til 125 oppstiller regler om stengte dører i rettsmøter når enkelte vitner forklarer seg.

For det andre er det en hovedregel at forhandlingene og rettsavgjørelsene kan gjengis offentlig jf. dl. § 124, likevel begrenset av taushetsplikten når enkelte vitner forklarer seg jf. strpl. §§ 117 til 125. Den allmenne ytringsfriheten gjelder også for straffesaker, men uskyldspresumpsjonen begrenser offentlige myndigheters omtale.³¹

Til sist er utgangspunktet at domstolens avgjørelser er offentlige. Enhver kan kreve utskrift av en dom i en bestemt straffesak jf. strpl. § 28 tredje ledd. Det kan imidlertid gjøres begrensninger i denne innsynsretten jf. § 28 tredje til femte ledd. Den allmenne innsynsretten gjelder ikke for sakens dokumenter med mindre man har rettslig interesse i saken jf. strpl. § 28 første ledd.

³⁰ Se Rui (2014) s. 421.

³¹ Se Rt. 1988 s. 314, s. 319 om «2. Forhåndsdomming» annet avsnitt.

3 Kravene til tiltalebeslutningens innhold

Tiltalebeslutningen reflekterer påtalemyndighetens beslutning om å kreve tiltalte straffet. Tiltalebeslutningen er grunnlaget for straffesaken på samme måte som en stevning utgjør grunnlaget i en sivil sak. På samme måte som at tvl. § 9-2 (2) inneholder formelle krav til stevningen, inneholder strpl. § 252 formelle krav til hva som skal fremgå av tiltalebeslutningen.³²

Grunnlaget bak kravene til tiltalebeslutningens innhold er hensynet til tiltaltes kontradiksjon. For å forberede sitt forsvar på best mulige måte må han kunne se hvilket straffebud han er anklaget for å ha brutt og det faktiske grunnlaget som ligger bak anklagen.³³

3.1 Formelle krav

De formelle kravene til tiltalebeslutningen fremgår av strpl. § 252, og er også gjengitt i forskrift av 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen) § 22-1. Tiltalebeslutningen skal være underskrevet og datert jf. strpl. § 252 første ledd. Underskriften må også inneholde stillingstittel slik at domstolen kan kontrollere om vedkommende har kompetanse eller om saken skal avvises jf. strpl. § 81.³⁴ Det må også gå frem av tiltalebeslutningen at den er utført på ordre fra den som er påtalekompetent i saken.³⁵ Påtalekompetansen kan delegeres jf. påtaleinstruksen § 22-4.

Videre må betegnelse av domstolen angis jf. strpl. § 252 nr. 1.

Tiltaltes navn og bopel må angis jf. strpl. 252 nr. 2. Her må også fødselsnummer angis jf. påtaleinstruksen § 22-1 nr. 1. I praksis er det som regel kun tale om fødselsdato. Kravet er likevel samlet ikke til hinder for å tiltale noen med usikker eller ukjent identitet.³⁶

³² Se Andenæs (2009) s. 346.

³³ Se Andenæs (2009) s. 346 og Øyen (2019) s. 267.

³⁴ Øyen (2019) s. 265.

³⁵ Bjerke, Keiserud og Sæther (2011) Bind II om § 252.

³⁶ Se f.eks. kjennelse fra Høyesterett Rt. 2002 s. 1065 og Øyen (2019) s. 266.

Paragraf 252 annet ledd stiller krav til at vilkårene for påtale er tilstede når forholdet ikke er ubetingt offentlig påtale. Dette må sees i sammenheng med gammel straffelov ved lov 22. mai 1902 nr. 10 om almindelig borgerlig straffelov (straffeloven 1902 – strl. 1902) § 77. Tidligere var straffeбудene i hovedsak delt i to, de som krevde påtalebegjæring fra fornærmede (betinget offentlig påtale) og de som kunne påtales uavhengig av fornærmedes vilje (ubetinget påtale). Dette er endret i gjeldene straffeprosesslov hvor hovedregelen er ubetinget offentlig påtale. Likevel inneholder enkelte særlover fremdeles bestemmelser om hvem som kan begjære påtale på det offentliges vegne.³⁷ Dette endres imidlertid ved lov nr. 122/2021 til ytterligere ubetinget offentlig påtale, men denne trer ikke i kraft før 1. juli 2022.³⁸

Tiltalebeslutningen skal samlet sett opplyse om vilkårene for påtale er oppfylt. Normalt sett vil forholdet kunne rettes før eller under hovedforhandling i samsvar med strpl. §§ 253 annet ledd og 254 tredje ledd. Slike endringer i tiltalebeslutningen behandles videre i kapittel 4.

Dersom det gjøres gjeldende andre krav enn straff, skal det opplyses om det jf. § 252 tredje ledd. Videre skal kravets størrelse angis dersom påtalemyndigheten fremmer krav om erstatning etter strpl. § 427. Om dette ikke er medtatt i tiltalebeslutningen, er dette likevel ikke til hinder for at retten kan idømme andre rettsfølger etter strpl. §§ 2 og 3. Dette er hjemlet i strpl. § 28 tredje ledd, og det er da også et vilkår at partene er gitt anledning til å uttale seg om spørsmålet.

3.2 Krav til den rettslige beskrivelsen

Det må opplyses om hvilket straffeбуд som påstås anvendt, med gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning i saken jf. § 252 nr. 3. Hvis den faktiske handlingen rammes av flere straffeбуд i idealkonkurrens, så skal alle straffeбудene anføres.

³⁷ Se f.eks. Lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell mv. (helsepersonelloven) § 67 jf. strpl. § 81a.

³⁸ Se Lov 18. juni 2021 nr. 122 om endringer i straffeprosessloven mv. med ikrafttredelse 1. juli 2022 (aktiv saksstyring mv.).

Der hvor påtalemyndigheten er i tvil om subsumsjonen, kan tiltalebeslutningen lyde prinsipalt på ett straffebud og subsidiært på et annet.³⁹ Retten står uansett fritt til å avgjøre hvilket straffebud som skal anvendes på forholdet etter strpl. § 38 annet ledd, men likevel innenfor forholdet tiltalen gjelder jf. § 38 første ledd.

3.3 Krav til den faktiske beskrivelsen

Etter ordlyden i strpl. § 252 første ledd nr. 4 skal tiltalebeslutningens faktiske beskrivelse inneholde:

«en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted».

Den faktiske og rettslige beskrivelsen er utgangspunktet for konkretiseringskravet i tiltalebeslutningen. Hensynet bak konkretiseringskravet er at den tiltalte skal gis mulighet til å forberede sitt forsvar og sikre tiltaltes rett til kontradiksjon. Dette krever at den faktiske og rettslige beskrivelsen er tilstrekkelige konkretisert.⁴⁰

Konkretiseringskravet ble behandlet av Høyesterett i Rt. 2001 s. 38. Høyesterett behandlet blant annet hvorvidt en tiltalebeslutning var tilstrekkelig individualisert for en av de tiltalte i saken. I flertallsavgjørelsen vektla Høyesterett hensynet til kontradiksjonskravet ved manglende konkretisering av tiltalebeslutningen. Som Høyesteretts flertall uttalte:

«Tiltalte må også gjennom tiltalebeslutningen – eventuelt supplert med bevisoppgaver og annet – gis en rimelig mulighet til å forstå hvorledes han kan gjennomføre et forsvar, han må – om man vil – ha noe å forsvare seg mot»⁴¹

Når det kommer til graden av individualisering som bestemmelsen krever, veide Høyesterett hensynet til en praktisk straffeprosess opp mot hensynet til rettssikkerheten for den tiltalte. Førstvoterende la til grunn at det sentrale rettssikkerhetshensynet måtte være at tiltalte fikk

³⁹ Se Andenæs (2009) s. 347.

⁴⁰ Se Rt. 2001 s.38.

⁴¹ Se Rt. 2001 s. 38 på s. 42.

anledning til å forberede sitt forsvar. Om dette var det i det vesentligste ingen dissens, og Høyesterett kom til at dommen for den ene av de tiltalte måtte oppheves.

Ved flere handlinger som samlet er å anse som en fortsatt forbrytelse, og da betraktet som ett sammenhengende straffbart forhold, kan det være vanskelig å individualisere hver enkelt handling. Rettspraksis viser at det da ikke stilles samme krav til individualisering av de enkelte handlingene i gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen, som ellers.⁴²

⁴² Se Rt. 2001 s. 118 avsnitt 11 og 12 med henvisninger.

4 Påtalemyndighetens adgang til å endre tiltalebeslutningen

Påtalemyndigheten har adgang til å endre tiltalebeslutningen under begrensningene fastsatt i strpl. §§ 253 og 254.

Strpl. § 253 lyder:

«Vil påtalemyndigheten før hovedforhandlingen utvide tiltalen til andre straffbare forhold, skjer det ved et tillegg til tiltalebeslutningen eller ved ny tiltalebeslutning i stedet for den tidligere.

Andre endringer i tiltalebeslutningen kan gjøres på samme måte.»

Strpl. § 254 lyder:

«Under hovedforhandlingen kan aktor frafalle enkelte tiltaleposter eller tiltalen i sin helhet. Hører spørsmålet om tiltale under Kongen eller riksadvokaten, krever frafallelse likevel samtykke fra riksadvokaten.

Med samtykke av retten kan påtalemyndigheten utvide tiltalen til andre straffbare forhold, såfremt tiltalte samtykker i det eller gir en uforbeholden tilståelse som styrkes ved de øvrige opplysninger.

Andre endringer i tiltalebeslutningen kan foretas av påtalemyndigheten eller den som møter på dens vegne.

Tiltalte skal gis en passende utsettelse når retten finner det ønskelig for forsvaret.

Den som møter for påtalemyndigheten, skal gi tiltalebeslutningen påtegning om de endringer som foretas.»

Endringsadgangen i begge paragrafene må sees i sammenheng med behovet for prosessøkonomisk effektivitet og materielt riktige avgjørelser. Likevel begrenset av tiltaltes rett til kontradiksjon. Før hovedforhandlingen er derfor påtalemyndighetens endringsmulighet vesentlig friere enn etter at hovedforhandlingen er kommet i gang. Den med påtalekompetanse, eller møtende aktor, kan endre tiltalebeslutningen. Endringen kan omfatte frafall, utviding, endring og retting. Videre om dette under.

4.1 Endring før hovedforhandling

Adgangen til endringen av tiltalebeslutningen før hovedforhandlingen er hjemlet i strpl. § 253. Endringsadgangen er uten begrensninger og gjøres enten ved et tillegg til tiltalebeslutningen, eller ved at en ny utferdiges jf. strpl. § 253 første ledd. Bestemmelsen gjelder både for rettinger, slik som endring av navn eller beskrivelsen av straffebudet, og for faktiske endringer slik som endring i subsumsjonen eller utvidelse av tiltalen. I begge tilfeller må tiltalebeslutningen forkynnes for tiltalte på nytt jf. strpl. § 263. En henleggelse (frfall) kan skje helt frem til det er avsagt dom i saken jf. § 72 første ledd.

4.2 Endring under hovedforhandling

En henleggelse slik det fremgår over, vil også gjelde tilsvarende under hovedforhandlingen frem til det er avsagt dom i saken. Etter hovedforhandlingen er kommet i gang er ellers påtalemyndighetens adgang til endring i tiltalebeslutningen betydelig begrenset jf. strpl. § 254. Endringer til tiltaltes gunst, som frfall av enkelte tiltaleposter eller tiltalen i sin helhet, tillates av den som har påtalekompetansen i saken, eller møtende aktor, jf. § 254 første ledd.

Det skilles videre mellom utvidelser og endringer av tiltalebeslutningen jf. § 254 andre og tredje ledd. Hva som er å betrakte som en utvidelse og hva som er en endring beror på om et nytt straffbart forhold bringes inn i saken eller ikke.⁴³ Der hvor påtalemyndigheten endrer tiltalebeslutningen innenfor rammene av det samme straffbare forhold, vil det være å betrakte som en endring etter § 254 tredje ledd. Hva som er å betrakte som det «straffbare forhold» beror på en helhetsvurdering av «forholdets identitet». Dette løses på samme måte som etter § 38, men med en begrensning; Interesseteorien, om hvilke interesser som straffebudene verner, er begrunnet i anklageprinsippet, og kan dermed ikke begrense aktors adgang til å endre tiltalebeslutningen etter denne bestemmelsen.⁴⁴ Bjerke m.fl. (2011) anfører at denne begrensningen må medføre at påtalemyndigheten må kunne rette tiltalen til å også omfatte en straffebestemmelse som verner om andre interesser, enn den bestemmelsen tiltalebeslutningen

⁴³ Jf. Øyen (2019) s. 273.

⁴⁴ Se Matningsdal (2002) s. 100.

opprinnelig gjaldt.⁴⁵ Denne sonderingen rundt forholdets identitet etter § 38, utgjør hoveddelen av oppgaven og behandles videre i kapittel 5.

Dersom påtalemyndigheten faktisk bringer inn andre forhold i tiltalebeslutningen, vil endringen være å betrakte som en utvidelse av tiltalebeslutningen etter strpl. § 254 annet ledd. En utvidelse krever samtykke av både retten og tiltalte. For tiltalte kan også en uforbeholden tilståelse gis i stedet for samtykke, men med det vilkår at tilståelsen «styrkes ved de øvrige opplysninger» jf. strpl § 254 annet ledd. En utvidelse av tiltalebeslutningen medfører at tiltaltes rett til kontradiksjon kommer på spissen. I dette ligger det ikke bare retten til å imøtegå anklagen, men også at det gis anledning til å forberede et forsvar mot anklagen. Ved behov skal retten gi tiltalte en passende skjønnsmessig utsettelse etter § 254 fjerde ledd.

⁴⁵ Bjerke, Keiserud og Sæther (2011) Bind II s. 952.

5 Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen

5.1 Innledning

Paragraf 63 i straffeprosessloven fastsetter anklageprinsippet og hvordan retten bare trer i virksomhet etter begjæring fra en påtaleberettiget. Dette presiseres videre ved at rettens avgjørelse ikke kan gå utenfor det forhold tiltalen gjelder etter strpl. § 38 første ledd. Begrensningen gjelder i hovedsak rettens kompetanse til å ved eget tiltak å ta opp andre forhold enn det som er omtalt i tiltalebeslutningen.⁴⁶ Denne begrensningen må likevel sees i sammenheng med rettens plikt til å våke over at saken blir fullstendig opplyst jf. strpl. § 294 og ønsket om det materielt riktige resultat. Det medfører at så lenge retten holder seg innenfor forholdet tiltalen gjelder, står den i utgangspunktet fritt til å fravike tiltalebeslutningen.⁴⁷

Det avgjørende blir følgelig vurderingen om hva som ligger i «det forhold tiltalen gjelder». I forarbeidene til § 38 er dette overlatt til rettspraksis.⁴⁸ Høyesterett trekker opp to sentrale retningslinjer for denne vurderingen, nemlig interesseteoribegrensningen og en helhetsvurdering om forholdets rettslige karakter. Dette utgjør samlet forholdets identitet og behandles videre i kapittel 5.2.

Dersom retten har pådømt et annet forhold enn det som omfattes av tiltalebeslutningen, så er det en absolutt opphevelsesgrunn. Dette kan ikke utledes av § 343 annet ledd, men følger av fast praksis.⁴⁹

Jeg vil i det følgende behandle relevante rettsprinsipper for domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen. Deretter vil vurderingen rundt forholdets identitet behandles i forhold til gjennomgang av rettspraksis. Videre gjennomgås adgangen til å fravike det rettslige grunnlaget, og adgangen til å fravike det faktiske grunnlaget. Avslutningsvis behandles forholdets identitet sett mot rettsutviklingen i EMD etterfulgt av en gjennomgang av rettens plikt til fravikelse.

⁴⁶ Matningsdal (2002) s. 89.

⁴⁷ Se Matningsdal (2002) s. 91.

⁴⁸ Se Ot.prp. nr. 35 (1978-1979), om § 38 andre avsnitt.

⁴⁹ Se Matningsdal (2002) s. 91.

5.1.1 Kontradiksjonsprinsippet

Kontradiksjonsprinsippet er et grunnleggende prinsipp i norsk rett. Prinsippet er en del av menneskerettsloven art. 6 nr. 1 begrep om «fair trial», og kan dermed videre utledes av prinsippet om rettferdig rettergang i Grl. § 95.⁵⁰ Prinsippet skal overordnet ivareta hensynet til den materielle sannhet, rettssikkerheten til siktede og tilliten til rettssystemet. Det er naturlig at saken vil klart bli bedre opplyst dersom begge parter får uttale seg. Prinsippet innebærer at retten ikke kan legge til grunn forhold som er fremlagt ensidig av partene uten at motparten har fått kunnskap om dette, og er gitt anledning til å gi sitt syn på forholdet. Dette er en klar forutsetning for tillit hos partene og andre aktører.⁵¹ Det er sikker rett at det skal svært lite til før manglende kontradiksjon må lede til opphevelse.⁵² Likevel under den begrensning, at det må antas å ha innvirket på dommens innhold jf. strpl. § 343 første ledd, men det skal lite til for at dette legges til grunn. Om rettsvirkningene av brudd på retten til kontradiksjon, sier Høyesterett:

«Ved brudd på kravet til kontradiksjon «er veien til opphevelse etter straffeprosessloven § 343 første ledd ikke lang», jf. HR-2016-592-A avsnitt 12. Det skal altså lite til for at en slik feil kan antas å «ha innvirket på dommens innhold.»⁵³

Konsekvensene av prinsippet er retten til å ha kjennskap til forhold av betydning for den avgjørelse som skal treffes, og muligheten til å imøtegå disse. Utgangspunktet er at denne retten gjelder for den som er part i saken, altså både påtalemyndigheten og siktede. Andre kan imidlertid også ha partsrett som følge av at saken direkte angår dem, og dermed også omfattes av retten til kontradiksjon.

Mange regler i straffeprosessen er et utslag av kontradiksjonsprinsippet.⁵⁴ Prinsippet viser seg både på etterforskningsstadiet ved retten til innsyn etter strpl. § 242 og ved retten til informasjon om hva siktelsen gjelder etter § 90. Påtalemyndigheten skal også sende kopi av

⁵⁰ *Leas mot Estland* [J], no. 59577/08, som omtalt av Rui (2014) s. 412.

⁵¹ Øyen (2019) s. 285.

⁵² Se HR-2017-1015-U avsnitt 27.

⁵³ Se HR-2017-1015-U avsnitt 24, med henvisning til HR-2016-592-A avsnitt 12.

⁵⁴ Se Rui (2014) s. 412 første avsnitt.

tiltalebeslutning, bevisoppgave og sakens dokumenter til siktedes forsvarer etter § 264 første ledd. Videre er retten til kontradiksjon også hjemlet i strpl. § 38 tredje ledd:

«Før retten bruker et annet straffebud enn tiltalebeslutningen, eller idømmer en annen rettsfølge eller et større inndragningsansvar enn påstått, skal den gi partene anledning til å uttale seg om spørsmålet. Siktede skal få en passende utsettelse når retten finner det ønskelig for forsvaret.»

Ved subsumsjonsendring etter § 38 tredje ledd presiseres siktedes rett til kontradiksjon. Det er en klar følge av retten til kontradiksjon at man også får rimelig tid til å sette seg inn i forholdet, slik det også fremgår av ordlyden.

Selv om det er flere bestemmelser i straffeprosessloven som knytter opp kontradiksjonsprinsippet, så er det også i utgangspunktet en selvstendig rettskilde.⁵⁵ Prinsippet er imidlertid ikke uten unntak. Fremtredende er eksemplet om skjulte tvangsmidler, for eksempel avlytting etter § 216 b. Her ivaretas imidlertid siktedes rett til kontradiksjon ved at det oppnevnes en forsvarer som ivaretar hans interesser jf. strpl § 100 a.

5.1.2 Utredningskravet og objektivitetsplikten

I straffeprosessen er det et allment krav om objektivitetsplikt etter strpl. § 55 a fjerde ledd. Dette fastsetter at påtalemyndighetens tjenestemenn «skal opptre objektivt i hele sin virksomhet, herunder på etterforskningsstadiet, når det treffes påtalevedtak og ved irettføring av saken.» Objektivitetsplikten må sees i sammenheng med uskyldspresumpsjonen og den sentrale målsetningen i straffeprosessen om at ingen uskyldige skal straffes eller unødig utsettes for mistanke.⁵⁶ Målet i etterforskningen skal være å avdekke sannheten. Dette gjelder både til ugunst, men også til gunst for siktede. Objektivitetsplikten lovfestes 1. juli 2022 ved de kommende endringene i straffeprosessloven, hvor ny § 226 tredje ledd lyder:

«Etterforskningen skal være objektiv. Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham.»⁵⁷

⁵⁵ Se Rt. 2007 s. 875 som henvist av Rui (2014) s. 413.

⁵⁶ Se Øyen (2019) s. 153 pkt. 4.1 annet avsnitt og s. 31 tredje avsnitt jf. s. 27.

⁵⁷ Endres ved lov 122/2021, med ikrafttredelse 1. juli 2022.

På etterforskningsstadiet, påtalestadiet og irettføringsstadiet gjelder også utredningskravet. Kravet innebærer at saken skal være gjenstand for grundig opplysning, hvor det sentrale formålet med utredningskravet er å forhindre uriktig domfellelse.⁵⁸ Under hovedforhandlingen fastsettes kravet ved § 294:

«Retten skal på embets vegne våke over at saken blir fullstendig opplyst. I dette øyemed kan den beslutte å innhente nye bevis og utsette forhandlingen.»

For øvrig gjelder utredningskravet som ulovfestet regel.⁵⁹ Om rekkevidden av rettens plikt etter § 294 sier Høyesterett at det må bero på sakens omstendigheter. Et sentralt moment i vurderingen er sakens alvorlighet, om opplysningene gjelder et viktig punkt i saken, om de antas å være til tiltales gunst og om det kan fremskaffes med rimelig innsats av tid, penger og andre ressurser sett i forhold til hva man kan regne med å oppnå.⁶⁰ Det kan utledes av praksis at rettens plikt til opplysning går noe lengre når det er til gunst for tiltalte, enn når det er til skade.⁶¹

Utredningsplikten møter en skranke i strpl. § 38 hvor retten ikke kan gå utenfor det «forhold tiltalen gjelder», og da indirekte begrensningene av anklageprinsippet. Hva som er samme forhold, beror på en vurdering av forholdets rettslige identitet. Dette utledes av rettspraksis og belyses videre under.

5.2 Forholdets identitet - fra interesseteori til helhetsvurdering

I norsk rett kan man i en og samme handling bryte forskjellige straffebud. Til eksempel kan man gripe en annen i kraven og riste vedkommende, mens man truer med juling. Handlingen vil da bryte både strl. § 271 første ledd om kroppskrenkelse og strl. § 263 om trusler.

Straffebudene vil da anvendes i idealkonkurrens. Når en gjerningsperson overtredet ulike straffebud med samme faktiske handling, kalles dette ulikeartet idealkonkurrens. Selv om gjerningspersonens handling er en overtredelse av forskjellige straffebud, så betyr ikke det

⁵⁸ Se Rt. 2013 s. 905 avsnitt 31.

⁵⁹ Se Øyen (2019) s. 32.

⁶⁰ Se HR-2019-1967-A avsnitt 24, jf. Rt. 2008 s. 605 A avsnitt 14.

⁶¹ Se HR-2019-1967-A avsnitt 25 og 26, jf. Rt. 2013 s. 905 avsnitt 31.

nødvendigvis at handlingen av den grunn alene er å anse som forskjellige forhold med hensyn på strpl. § 38.

Hva som er samme forhold har tradisjonelt blitt vurdert ut fra hvorvidt det er samme faktiske handling, og om straffeбудene er gitt til vern av samme interesse. Dette har samlet sett videreutviklet seg i rettspraksis til forholdets identitet, og er et sentralt moment i vurderingen av strpl. § 38, men også i forhold til hva som er rettskraftig avgjort etter strpl. § 51. Jeg behandler under interesseteoribegrensningen, og kommer tilbake til den negative rettskraften jf. strpl. § 51 i kapittel 5.4 om «Forholdets identitet og utviklingen i EMD».

5.2.1 Interesseteoribegrensningen

Denne begrensningen i hvilken interesse som vernes av straffeбудene, er trukket opp av Høyesterett i Rt. 1980 s. 360. Saken omhandlet en mann som var tiltalt for overtredelse av lov 18. juni 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven - vtrl.) § 3, om at «enhver skal ferdes hensynsfullt og være aktpågivende og varsom så det ikke kan oppstå fare eller voldes skade og slik at annen trafikk ikke unødig blir hindret eller forstyrret». Herredsretten fant forholdet så alvorlig at den dømte mannen for overtredelse av strl. 1902 § 239, som lød «Den som uaktsomt ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte forvolder en annens død, straffes med fengsel inntil 3 år[...]». Domfelte anket over saksbehandlingsfeil til Høyesterett som tok anken til følge og avgjørelsen fra herredsretten ble opphevet. I saken henviste Høyesterett til anklageprinsippet og avskjærte muligheten for å subsumere under et annet straffeбуд, med grunnlag i at straffeбудet var satt til å verne en annen interesse enn det som var lagt til grunn i tiltalebeslutningen. Bakgrunnen for avskjæringen var skranken mot anklageprinsippet og at det hører under påtalemyndighetens kompetanse å beslutte hvilke sider av en handling som skal gjøres til gjenstand for forfølgning.

I interessevurderingen påpekte Høyesterett at vtrl. § 3 tar sikte på «å skape trygghet og orden i trafikken. [...] Påbudet har likevel ikke primært karakter av en bestemmelse til vern av private interesser, og det gis ingen fornærmet i straffeprosessuell forstand.»⁶² Dette til forskjell fra strl. 1902 § 239 som hadde til formål å verne «liv, legeme og helbred» mot forbrytelser. Høyesterett var av den oppfatning at de to bestemmelsene gjennom dette vernet forskjellige interesser, og dermed hadde ulike strafferettslige siktemål. Det hører altså under

⁶² Rt. 1980 s. 360, se s. 363.

påtalemyndigheten å avgjøre hvilke krenkede interesser som skal straffeforfølges i tiltalebeslutningen, og dette kan ikke overstyres av domstolen så lenge det handler om vern av forskjellige interesser.

I dommen dissenterte mindretallet ved dommer Røstad. Han tok utgangspunkt i interesseteorien, men mente denne i hovedsak måtte tillegges særlig vekt i spørsmål om flere straffebud kan anvendes i idealkonkurrens. For denne sakens aktuelle problemstilling, mente han det heller måtte legges avgjørende vekt på lov 1. juli 1887 nr. 5 om straffeprosessloven (Straffeprosessloven 1887 - strpl. 1887) § 342 annet ledd om at retten er «ubunden af de fremsatte Paastande.»⁶³. Med denne regelen måtte retten ha det avgjørende ord «med hensyn til det straffbare forholds rette subsumpsjon».

Om dette anførte tredjevoterende dommer Aasland, som tilhørte flertallet i saken, en særkommentar om at «spørsmålet i denne sak er om retten kan treffe dette valg når påtalemyndigheten klart har tilkjennegitt sitt syn på hvilken interesse den anser krenket og krever straffebeskyttelse for.» Og konkluderer med at man må «ved besvarelsen søke hen til de prinsipielle linjer», altså anklageprinsippets skranker for domstolen. Flertallet slutte seg til denne uttalelsen.

Uenigheten bestod i, slik jeg ser det, hvor langt interesseteorien kunne trekkes. Dommer Røstad mente denne var mindre aktuell ved forholdets identitet med hensyn på skranken mot anklageprinsippet enn ved spørsmål om idealkonkurrens. Flertallets avgjørelse falt likevel på at når retten velger mellom to subsumsjoner, så er det avgjørende hvilken interesse påtalemyndigheten anser som krenket, og følgelig krever straffebeskyttelse for. Retten kan da ikke subsumere under en vesentlig annerledes krenket interesse.

Dette konkrete skillet mellom offentlige og private interesser er kritisert i juridisk litteratur.⁶⁴ Som Matningsdal (2002) argumenterer for, kan reglene beskytte både offentlige og private interesser samtidig. Videre kan enkelte regler beskytte forskjellige private interesser, slik at interesse alene ikke kan være avgjørende for forholdets identitet. Det må også foretas en helhetsvurdering.

⁶³ Sammenlikn nåtidens strpl. § 38 annet ledd.

⁶⁴ Se Fausa (2005) s. 44 med henvisninger og Matningsdal (2002) s. 101 med henvisninger.

5.2.2 Helhetsvurderingen

I Rt. 1989 s. 1336 behandlet Høyesterett en sak hvor en mann var tiltalt for to tilfeller av fredsforstyrrelse etter strl. 1902 § 390a. Bestemmelsen lød «Den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred eller som medvirker hertil straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år.» Byretten endret subsumsjonen for en av tilfellene fra strl. 1902 § 390a til strl. 1902 § 135a. Sistnevnte lød «Den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år.» Høyesterett behandlet hvorvidt disse to paragrafene var å betrakte som samme forhold og uttalte om interessene:

«Straffeloven § 390a retter seg mot den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred. Straffebudet er i straffeloven plassert i kapitlet om forseelser mot person, og det tar sikte på å verne private interesser. Straffeloven § 135a retter seg mot den som ved uttalelse eller annen meddelelse som fremsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten, truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller en gruppe av personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse. Straffebudet er inntatt i straffeloven kapittel om forbrytelser mot den alminnelige orden og fred, og formålet med bestemmelsen er å verne ideelle samfunnsinteresser. Også denne bestemmelsen gir ganske visst vern for en enkelt person, men siktemålet med dette straffebudet er å motvirke diskriminering på grunn av etnisk opprinnelse og andre nevnte oppfatninger og egenskaper som avviker fra de som er vanlige under våre forhold.»

Høyesterett så hen til straffebudenes plassering i straffelovens kapitler og sammenliknet hvilke interesser de vernet. Hvor strl. § 390a beskyttet private interesser, beskyttet § 135a ideelle allmenne interesser. Som Høyesterett selv påpekte, ga likevel sistnevnte paragraf også et vern for et enkelt individ. Dette påpeker også Matningsdal (2002) når han henviser til Hov (1999); Det kan reises spørsmål om hvorvidt det er noen reell forskjell på private og offentlige interesser og det kan være vanskelig å påvise at et straffebud kun beskytter én interessetype.⁶⁵ Høyesterett søkte løsningen i en helhetsvurdering i denne saken, hvor det var «etter en allmenn vurdering vesensforskjellig å bli dømt for fredsforstyrrelse og for

⁶⁵ Matningsdal (2002) s. 101, med videre henvisning til Hov (1999) s. 309-311.

rasediskriminering.» Konklusjonen ble at byretten hadde fraveket bestemmelsen i straffeprosessloven § 38 første ledd, og dømt tiltalte for et forhold som rettslig sett har en annen karakter enn det tiltalen gjelder. Høyesterett trakk altså i denne saken inn gjerningsbeskrivelsen i straffebudet som en del av helhetsvurderingen.

Høyesterett behandlet i Rt. 1994 s. 1264 en sak hvor begge straffebudene vernet offentlige interesser. I saken var en mann tiltalt for brudd på vtrl. § 10 om plikt til å stanse for trafikk kontroll. Herredsretten fant at forholdet også kunne rammes av strl. 1902 § 127 om vold mot politiet, og dømte tiltalte for dette. Høyesterett uttalte om forholdet til strpl. § 38 følgende:

«Ved avgjørelsen om retten har adgang til å dømme etter andre straffebud enn tiltalen gjelder, er det altså nødvendig å fastslå det straffbare forholds identitet, eller hva som er det samme straffbare forhold. Tradisjonelt har man her først og fremst spurt om de aktuelle straffebud verner den samme interesse, se særlig Rt-1980-360. Det er imidlertid på det rene at det også må foretas en helhetsbedømmelse, jf Rt-1989-1336.»

I den videre helhetsvurderingen trakk Høyesterett frem forskjellene mellom straffebudene, selv om begge var satt til å verne offentlige interesser. Formålet til strl. 1902 § 127 var å verne offentlig tjenestemann mot vold under utøvelsen av dennes myndighet, hvor vtrl. § 10, jf. § 31 hadde trafikk kontrollmessige formål. Videre ble det vist til forskjellen i strafferammen, hvor førstnevnte hadde normal strafferamme på inntil tre år, mens sistnevnte hadde bøter eller fengsel i inntil ett år. Normalt sett kun bøter. Høyesterett påpekte forskjellen i alvorlighetsgrad og hvordan bestemmelsen fikk sin karakter ved gjerningsbeskrivelsen. Der hvor det måtte foreligge en voldsanvendelse mot offentlig tjenestemann i strl. 1902 § 127, måtte det for vtrl. § 10, jf. § 31 kun være en tilsidesettelse avplikten til å etterkomme tjenestemannens anvisninger.

Slik jeg ser det spesifiserte Høyesterett med dette den begynnende helhetsvurderingen som hadde sett hen til gjerningsbeskrivelsene, med også å vektlegge forskjellen i alvorlighetsgrad. En naturlig del av å vurdere alvorlighetsgraden medførte da også å se hen til strafferammen.

5.2.3 Vurderingen av forholdets identitet – fravikelse av det rettslige grunnlaget

Når retten gjør en endring i subsumsjonen med hensyn på straffebudene som skal benyttes, kommer spørsmålet om forholdets identitet etter strpl. § 38 til anvendelse. I endringen kan

subsumeringen i hovedsak både gå nedover fra et strengere straffebud til et mindre strengt straffebud, og den kan gå motsatt vei i en oppsubsumering.

Høyesterett behandlet i Rt. 2006 s. 279 en sak hvor lagretten hadde svart nei på spørsmål om overtredelse av strl. 1902 § 192 første ledd bokstav a om voldtekt. Fornærmede var konstatert lettere psykisk utviklingshemmet. Aktor ønsket å stille nye spørsmål til lagretten om overtredelse av bokstav b i samme straffebud, subsidiært en nedsubsumering til overtredelse av § 193 om å skaffe seg seksuell omgang ved å utnytte noens psykiske utviklingshemming. Lagmannsretten fant at det ikke var grunn til å stille nye spørsmål, med henvisning til strpl. § 364 første ledd jf. § 38 som da lød:

«Gjenstand for spørsmålene er det forhold som tiltalen gjelder.»⁶⁶

Høyesterett kom til at det var feil av lagmannsretten å ikke stille nye hovedspørsmål og uttalte om forholdet til strpl. § 38:

«Et vilkår for å stille nye spørsmål til lagretten er at gjenstanden er «det forhold som tiltalen gjelder», se straffeprosessloven § 364 første ledd jf. § 38. Jeg nevner at disse reglene må sees i sammenheng med reglene om rettskraft; påtalemyndigheten kan ikke reise ny sak om et forhold som den tiltalte er frifunnet for. Som det har gått frem, begrunnet lagmannsretten nektelsen av å ta aktors begjæring til følge med at de nye spørsmålene ikke gjaldt samme forhold som tiltalen. Jeg er kommet til at dette ikke er riktig rettsanvendelse.»⁶⁷

Høyesterett trakk sammenlikningen til rettskraft jf. strpl. § 51 og påpekte at påtalemyndigheten ikke kunne reise ny sak om et forhold som den tiltalte var frifunnet for. I den videre vurderingen mellom bokstav a og b i strl. 1902 § 192 la Høyesterett vekt på at begge bestemmelsene vernet den samme interesse, den enkeltes seksuelle integritet. Bestemmelsene var også av samme karakter, en del av samme paragraf, og rettet seg mot gjerningsmenn som bruker en overmaktssituasjon til å skaffe seg seksuell omgang. Strafferammen var også den samme og forarbeidende gjør gjeldende et ønske om å markere

⁶⁶ Straffeprosessloven § 364 ble opphevet ved lov av 16. juni 2017 nr. 58 i forbindelse med avviklingen av lagretteordningen i Norge.

⁶⁷ Se Rt. 2006 s. 279 avsnitt 8.

slektskapet mellom handlingene. Høyesterett vektla også at det relevante faktum i saken langt på vei var det samme uansett hvilken bokstav man skulle vurdere relasjonen etter. Det gjaldt samleie til samme tid og sted, og forskjellene lå i forøvelsesmåten, uten at dette kunne tillegges avgjørende vekt.⁶⁸

Ved det subsidiære spørsmål om nedsubsumeringen til strl. 1902 § 193, kom Høyesterett til at det ikke var like utvilsomt som forholdet mellom § 192 bokstav a og bokstav b. Det krevdes i § 193 at den psykiske utviklingshemmingen ble utnyttet, og det var samtidig tale om å anvende en annen paragraf. Likevel slik at helhetsvurderingen langt på vei ble den samme, ettersom bestemmelsene hadde klare likehetstrekk og § 193 var den minst strenge av de to.⁶⁹

Når Høyesterett her påpekte at det ble anvendt en annen paragraf, må dette etter min mening forstås i relasjon til det konkrete forholdet i denne saken, og ikke som et generelt argument i forhold til helhetsvurderingen. En omsubsumering vil nettopp som utgangspunkt nesten alltid medføre at en annen paragraf benyttes. Slik jeg forstår det var problemstillingen for Høyesterett ved nedsubsumeringen, at man ved en for streng tolkning av forholdets identitet vil kunne risikere avskjæring av pådømmelse i en ny sak jf. strpl. § 51.

Høyesterett behandlet i Rt. 2011 s. 172 et tilsvarende spørsmål om nedsubsumering fra voldtekt etter strl. 1902 § 192 til legemsbeskadigelse eller legemsfornærmelse etter §§ 228 og 229. Om vurderingen av forholdets identitet henviste Høyesterett til Rt. 2006 s. 279.⁷⁰ I den konkrete vurderingen av sakens forhold uttalte Høyesterett:

«Tiltalens post II går ut på forsøk på voldtekt. Voldtekt er en særegen form for legemskrenkelse. I tillegg til seksuell omgang inneholder handlingen vanligvis et volds- eller trusselement, se straffeloven § 192 første ledd. Formålet med voldtektsbestemmelsen er å beskytte den legemlige – herunder den seksuelle – integritet. Selv om gjerningsbeskrivelsen i § 192 i betydelig grad skiller seg fra gjerningsbeskrivelsene i §§ 228 og 229, mener jeg at disse bestemmelsenes rettslige karakter ikke er vesensforskjellige. Bestemmelsene rammer ulike former for fysiske angrep på person, og tar alle sikte på å beskytte den legemlige integritet. Såfremt

⁶⁸ Se Rt. 2006 s. 279 avsnitt 12.

⁶⁹ Se Rt. 2006 s. 279 avsnitt 13.

⁷⁰ Som behandlet over, Rt. 2006 s. 279 avsnitt 19.

domfellelsen gjelder samme faktiske handling som angitt i tiltalens post II, vil det derfor ikke være i strid med straffeprosessloven § 38 å henføre forholdet under straffeloven § 228 eller § 229.»⁷¹

Høyesterett påpekte at gjerningsbeskrivelsene her i betydelig grad skilte seg fra hverandre, men likevel på en slik måte at forskjellen i den rettslige karakteren likevel ikke var vesentlig. Bestemmelsene rammet begge ulike fysiske krenkelses av den legemlige integritet. Det ble videre lagt vekt på at domfellelsen gjaldt den samme faktiske handling som angitt i tiltalebeslutningen, og konklusjonen ble at det ikke var forskjellige forhold etter strpl. § 38.

Et nyere eksempel på nedsubsumering finner vi i HR 2019-1259-A hvor Høyesterett nedsubsumerte fra drapsforsøk etter strl. 1902 § 233 jf. § 49 til forsøk på trusler etter strl. 1902 § 227 jf. § 49. Lagmannsretten hadde feilaktig unnlatt å ta stilling til om tiltalte kunne dømmes for forsøk på trusler, når man kom fram til at denne ikke kunne dømmes for drapsforsøk. I helhetsvurderingen påpekte Høyesterett at strafferammene var vesensforskjellige for de to lovbruddene. Trusler hadde en strafferamme på tre til seks år avhengig av trusselens alvorlighet, mens forsøk på drap hadde en strafferamme på 15 år. Forskjellen er også stor i straffeutmålingen som skjer i praksis for begge lovbruddene. Til dette punkt konkluderte Høyesterett i avsnitt 27:

«Han domfelles i tilfelle for de samme faktiske handlingene som tiltalen beskriver, og de interessene dette straffebudet ivaretar, er ikke vesensforskjellige fra de interessene tiltalens straffebud ivaretar. Selv om forskjellen i strafferamme og straffenivå er stor, er det her tale om å anvende et mildere straffebud.»

Ved nedsubsumering ble altså forskjellen i strafferamme ikke tillagt noen avgjørende vekt. Vurderingen kan synes naturlig da det normalt sett er til tiltaltes gunst med en mildere straff. Retten har også en plikt til å vurdere om det skal anvendes et mildere straffebud eller ikke, dette behandles videre i kapittel 5.5. En naturlig konsekvens vil som tidligere omtalt være at frifinnelse for et strengere straffebud vil kunne avskjære muligheten for ny straffeforfølgelse i medhold av § 51.

⁷¹ Se Rt. 2011 s. 172 avsnitt 20.

Om oppsubsumering sa Høyesterett i samme dom:

«Å gå motsatt vei kan derimot være problematisk. Dette har, slik jeg ser det, sammenheng med formålet bak straffeprosessloven § 38, som særlig er å understøtte anklageprinsippet, og at tiltalte tidlig skal gis mulighet til å forberede et effektivt forsvar.»⁷²

En oppsubsumering vil naturlig møte sin skranke i anklageprinsippet og også kunne bryte med tiltaltes mulighet til å forberede et effektivt forsvar.

I Rt. 2013 s. 321 behandlet Høyesterett en sak hvor lagmannsretten hadde oppsubsumert fra strl. 1902 § 390a om krenkelse av privatlivets fred til et strengere straffebud ved strl. 1902 § 267 om ran. Vurderingen om forholdets identitet etter strpl. § 38 kom da til anvendelse i vurderingen av hvilket forhold tiltalte var frifunnet for jf. strpl. § 323 første ledd tredje punktum. I vurderingen vektla Høyesterett at bestemmelsene beskyttet vesensforskjellige interesser, og at det da uten videre var klart at bestemmelsene hadde forskjellig rettslig karakter. Høyesterett påpekte også vilkåret om vold eller trusler i gjerningsbeskrivelsen for å kunne dømmes for ran.⁷³

Under henvisning til nevnte dom kom Høyesterett til samme konklusjon i Rt. 2013 s. 521. I saken hadde tingretten domfelt for seksuell handling uten samtykke etter strl. 1902 § 200, første ledd. Lagmannsretten hadde dømt for voldtekt etter strl. 1902 § 192. Forholdets identitet kom på spissen i vurderingen av strpl. § 323 første ledd tredje punktum. I vurderingen uttalte Høyesterett:

«Ankeutvalget finner det klart at domfellelsen for voldtekt prosessuelt sett er et annet forhold enn domfellelsen etter straffeloven § 200 første ledd. I denne sammenheng er det ikke avgjørende at begge straffebudene verner de samme interessene ved at de har som formål å verne mot seksuelle krenkelser. Det sentrale er for det første at øvre strafferamme og straffenivå er vesensforskjellig i de to straffebudene. Etter § 200 første ledd er øvre strafferamme fengsel inntil ett år, mens den for de forhold som de to tiltalte er funnet skyldig i, er fengsel i henholdsvis 15 og 21 år. For det andre vises

⁷² Se HR-2019-1259-A avsnitt 24.

⁷³ Se Rt. 2013 s. 321 avsnitt 11-14.

det til at både voldtekt og gruppevoldtekt inneholder flere og ulikeartede elementer i gjerningsbeskrivelsen sammenlignet med seksuell handling uten samtykke. Det vises til Rt-2012-1857 avsnitt 22 med videre henvisning til Rt-1994-1264.»⁷⁴

Høyesterett vektla vesentlig forskjell i strafferamme og straffenivå i de to straffebudene. Der hvor strafferammen er fengsel i inntil ett år etter § 200 første ledd, er den 15 og 21 år for de forhold tiltalte er funnet skyldig i. Videre ble det vektlagt forskjell i gjerningsbeskrivelsen i de ulike straffebudene.

Den snevrere adgangen til oppsubsumering viser ved vektleggingen av strafferammen, noe som ikke ble vektlagt ved nedsubsumering.

I HR-2017-1015-U behandlet Høyesterett en tilsvarende rett til overprøving etter oppsubsumering i lagmannsretten. Tiltalte ble i tingretten dømt for overtredelse av strl. 1902 § 227 om trusler og § 390a om privatlivets fred. I lagmannsretten ble han dømt for overtredelse av § 219 om trusler, tvang, vold og andre krenkelser i nære relasjoner. I avgjørelsen vektla Høyesterett forskjellen i de vernede interessene og voldselementet i § 219. Beskyttelsesinteressen av de nære relasjoner ble fremhevet ved at denne interessen ikke tas opp i de to andre straffebudene. Med grunnlag i dette konkluderte Høyesterett med at tiltalte var dømt for et annet forhold.

Som utgangspunkt viser rettspraksis at det ved omsubsumering og det rettslige forholdets identitet, er en vurdering av interessene straffebudene er satt til å verne. Der hvor de vernede interesser er sammenfallende, kan straffebudene ha så forskjellig karakter at det likevel kan være tale om forskjellige forhold, og den samlede beslutningen må bero på en helhetsvurdering. Helhetsvurderingen omfatter nevnte interesseteori, straffeбудenes formål, strafferammen og tilhørende alvorlighetsgrad og hvilken karakter bestemmelsen får ved gjerningsbeskrivelsen. Høyesteretts praksis viser at ved nedsubsumering til tiltaltes gunst tillegges ikke strafferammen noen vekt i helhetsvurderingen.

I oppsubsumeringen gjøres helhetsvurderingen på samme måte, men strafferammen tillegges her betydelig vekt. Dette må sees i sammenheng med strpl. § 38 første ledd annet punktum, som fastsetter at retten bare plikter å bringe forholdet inn under at strengere straffeбуд «når

⁷⁴ Se Rt. 2013 s. 521 avsnitt 20.

den finner særlig grunn til det». Rettspraksis viser at endringer til tiltaltes ugunst har en smalere adgang enn andre veien.

5.3 Fravikelse av det faktiske grunnlaget

5.3.1 Den generelle adgangen til fravikelse

Etter strpl. § 38 er retten «ubundet av den nærmere beskrivelse med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter». I utgangspunktet kan retten fritt fravike tiltalebeslutningen så lenge den ikke tar opp andre forhold.⁷⁵ Retten tillates mindre presiseringer om når hendelsen skjedde, hvor det skjedde og fremgangsmåte med resultat og konsekvens.⁷⁶ Grensedragningen blir mot forrykkelsen av forholdets identitet, og som en videre konsekvens, skranken i anklageprinsippet.

5.3.2 Om tid og sted

Dersom en hendelse i tiltalebeslutningen viser seg å ha funnet sted en dag tidligere enn den datoen som er benyttet, så er det ikke noe i veien for at retten endrer datoen til den riktige datoen. Det samme gjelder i utgangspunktet tilsvarende for sted. Det avgjørende er om endringen medfører at forholdets identitet forrykkes. Til eksempel vil tidspunktet ikke kunne endres på en slik måte at det er tale om en annen handling enn den som ligger til grunn for tiltalebeslutningen, det samme for endring av sted. Dette gjelder også endring av tidspunktet innad i tiltalebeslutningens faktiske grunnlag.

Høyesterett behandlet i Rt. 2005 s. 1218 en sak hvor gjerningspersonen er tiltalt for grovt bedrageri etter strl. 1902 § 270 og et tilfelle av underslag etter § 255. Tingretten holdt det åpent om handlingene kunne straffes som bedrageri og dømte for grov utroskap etter strl. 1902 § 275 jf. § 276. Saken ble anket til Høyesterett med anførsel om at omsubsumeringen var i strid med strpl. § 38.

I sakens faktum ble det opplyst at domfelte drev flere selskaper. Han hadde sammen med andre investorer på nyåret i 2001 stiftet selskapet Brand Polaris ASA. Selskapet eide skipet Brand Polaris. Våren samme år ble det sluttet avtale med Dina Production AS om leie av nevnte skip. I perioden mars til juni 2001 fakturerte han Dina Production AS ved flere

⁷⁵ Se Matningsdal (2002) s. 91.

⁷⁶ Øyen (2019) s. 456.

anledninger. Fakturaene hadde Brand Polaris ASA som avsender, men kontonummeret var byttet ut med tiltaltes eget selskap. To overføring ble gjort og disse ble ikke senere videreført til riktig mottaker som var Brand Polaris ASA.⁷⁷

I tiltalebeslutningen ble den sentrale handlingen i gjerningsbeskrivelsen beskrevet som en bedragerihandling med fokus på forledelsen av Dina Production AS. Høyesterett problematiserte at tingretten i dommen hadde lagt vekt på etterfølgende forhold ved disponeringen av midlene, i stedet for selve overføringen fra Dina Production AS. Høyesterett konkluderte:

Det forhold at fokus flyttes til et annet tidspunkt i hendelsesforløpet, er et sentralt moment ved bedømmelsen av hva som er samme forhold i relasjon til straffeprosessloven § 38 første ledd. Slik sett har vår sak likhetstrekk med Rt-1983-880 (Nordisk Barnefond), der det ble lagt avgjørende vekt på at domfellelsen gjaldt etterfølgende uberettigede disposisjoner over innsamlede midler tilhørende fondet, og at dette var et annet forhold enn de bedragerier overfor giverne som tiltalen gjaldt.⁷⁸

Det sentrale fokus i tiltalebeslutningen var altså bedrageriet mot Dina Production AS. Omsubsumeringen til grov utroskap medførte at tidspunktets fokus endret seg til disposisjonen av midlene i ettertid. Dette kom Høyesterett til at var et annet forhold og dommen ble opphevet når det kom til domfellelsen for grov utroskap.

Adgangen til å endre tid og sted, avgrenses altså mot forholdets identitet. Dersom retten skifter tidspunktets fokus på en slik måte at forholdets identitet forrykkes, vil det være tale om et annet forhold.

5.3.3 Om fortsatt forbrytelse og likeartet realkonkurrens

Det foreligger likeartet realkonkurrens når en og samme handling har krenket flere personer, selv om det overtrådte straffebudet er det samme.⁷⁹ Matningsdal (2002) sonderer mellom to tilfeller; integritetskrenkelser og krenkelse av formuesverdier. Hovedregelen ved integritetskrenkelser er at det foreligger like mange forhold som det er fornærmede personer. I

⁷⁷ Rt. 2005 s. 1218 avsnitt 12-13.

⁷⁸ Rt. 2005 s. 1218 avsnitt 19.

⁷⁹ Matningsdal (2002) s. 119.

disse tilfellene vil altså retten ikke kunne trekke inn forhold overfor andre personer enn de som er nevnt i tiltalebeslutningen. Der hvor det er samme fornærmede og handlingene er begått i umiddelbar sammenheng, vil det alltid anses som ett straffbart forhold.⁸⁰

Ved formueskrenkelser beror det på en helhetsvurdering om hvorvidt forholdet er å anse som en sammenhengene fortsatt forbrytelse, eller om det skal betraktes som separate forhold. Ved avgjørelsen har utformingen av det aktuelle straffebudet betydning. Enkelte straffebud har formulert gjerningsbeskrivelsen slik at flere handlinger er å anse som ett forhold. Et eksempel på dette er strl. § 266a om personforfølgelse som etter ordlyden rammer den som «gjentatte ganger truer, følger etter, iakttar, kontakter eller gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen på en måte som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse». Men det kan også være samme forhold selv om gjerningsbeskrivelsen i straffebudet ikke støtter dette, eller overtredelsene er begått i umiddelbart sammenheng. Konklusjonen avhenger av en helhetsvurdering, som oppsummert av Høyesterett:

«Spørsmålet om flere handlinger kan betraktes som en fortsatt forbrytelse, avhenger av en helhetsvurdering, der de viktigste momenter er om det foreligger sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og om det foreligger felles forsett, se f eks Rt-1994-203. I rettspraksis har det også vært lagt vekt på om de handlinger det er tale om, rammer samme eller forskjellige fornærmede, se f eks Rt-1992-445.»⁸¹

Høyesterett vektlegger sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og om det foreligger felles forsett hos gjerningspersonen i vurderingen.

5.4 Forholdets identitet og utviklingen i EMD

Strpl. § 51 første ledd første punktum oppstiller en regel om materiell negativ rettskraft:

«Reises ny sak om et krav som er avgjort ved rettskraftig dom, skal retten avvise saken av eget tiltak.»

⁸⁰ Øyen (2019) s. 73.

⁸¹ Se Øyen (2005) s. 220 med henvisning til Rt. 1998 s. 1416 s.1418 nest siste avsnitt.

Hva som er avgjort ved rettskraftig dom, vil bero på en samlet vurdering av forholdets identitet. Tradisjonelt har man lagt til grunn lik vurdering av hva som er «samme forhold» i § 38 og «krav» i § 51.⁸² Gjennom mrl. § 2 er EMK tilleggsprotokoll 7 (heretter TP 7) inkorporert i norsk rett. Etter mrl. § 3 gis loven forrang over annen lovgivning i Norge. EMK TP 7 art. 4 nr. 1 lyder:

«Ingen skal kunne bli stilt for retten eller straffet på ny i en straffesak under den samme stats domsmyndighet, for en straffbar handling som han allerede er blitt endelig frikjent eller domfelt for i samsvar med loven og rettergangsordningen i straffesaker i denne stat.»

Avgjørelser i EMD har i norsk rett virkning som tolkningsmomenter i forhold til EMK TP 7 art. 4. nr. 1. Gitt at Høyesterett tar utgangspunkt i anklageprinsippet i forhold til strpl. § 51, har Høyesterett derfor hatt en noe annen innfallsvinkel enn EMD.⁸³

EMD har behandlet flere saker om gjentatt straffeforfølgelse hvor identitetsspørsmålet har vært sentralt og da særlig i storkammersaken *Zolotukhin mot Russland*.⁸⁴ Opprinnelig var begrepet «straffbar handling» («an offence» eng.) noe uklart. Dette ble imidlertid endelig klargjort av EMD gjennom denne storkammersaken. I dommen oppstilte EMD en generell retningslinje for faktiske identitet, hvor vurderingen utelukkende berodde på likheter eller ulikheter i det faktiske grunnlaget.⁸⁵

«Accordingly, the Court takes the view that Article 4 of Protocol No. 7 must be understood as prohibiting the prosecution or trial of a second “offence” in so far as it arises from identical facts or facts which are substantially the same.»⁸⁶

Videre uttalte EMD om retningslinjen for vurderingen av den faktiske identiteten:

«The Court’s inquiry should therefore focus on those facts which constitute a set of concrete factual circumstances involving the same defendant and inextricably linked

⁸² Se Fausa (2005) s. 43 3. avsnitt og Bjerke m.fl. (2011) s. 129 siste avsnitt.

⁸³ Se Fausa (2005) side 43.

⁸⁴ *Zolotukhin mot Russland* [GC], no. 14939/03.

⁸⁵ Se Øyen (2017) s. 91.

⁸⁶ *Zolotukhin mot Russland* [GC], no. 14939/03 avsnitt 82.

together in time and space, the existence of which must be demonstrated in order to secure a conviction or institute criminal proceedings.»

EMD synes å vektlegge utelukkende det faktiske forhold. Dette kommer i konflikt med helhetsvurderingen som er utformet i norsk rettspraksis, som også vektlegger omfanget av det rettslige grunnlaget. Dommen har imidlertid som utgangspunkt bare direkte betydning for tolkningen av artikkel 4 nr. 1. Men her gjorde Høyesterett i Rt. 2011 s. 172 det klart at bestemmelsen om rettskraft etter strpl. § 51 må tolkes i lys av retningslinjene EMD fremsetter i Zolotukhin mot Russland.⁸⁷

«Spørsmålet om hva som er samme straffbare forhold, oppstår i flere relasjoner. Det har tradisjonelt vært lagt til grunn at dette må bedømmes på samme måte etter § 38 som etter bestemmelsen om rettskraft i § 51. Bestemmelsen om rettskraft må tolkes i samsvar med Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) protokoll 7 artikkel 4. Etter Den europeiske menneskerettsdomstols storkammerdom 10. februar 2009 i saken Zolotukhin mot Russland (EMD-2003-14939) er det avgjørende for om man står overfor samme forhold etter protokoll 7 artikkel 4, hvorvidt den faktiske handling er den samme. For at den faktiske handling i en ny forfølgning skal anses å være den samme som i en tidligere, må den inngå i samme begivenhet, knytte seg til samme tidspunkt i hendelsesforløpet og bestå av de samme eller vesentlig de samme faktiske omstendigheter, jf. Rt-2010-72 og Rt-2010-1121.»⁸⁸

Selv om TP 7 art. 4 nr. 1 og strpl. § 51 er to selvstendige norske lovregler, fastslår Høyesterett at § 51 må tolkes i samsvar med TP 7 art. 4 nr. 1. Høyesterett trekker med dette opp identitetslæren fra EMD og med den konsekvens at både interesselæren og helhetsvurderingen ikke lenger kan anvendes i tolkningen av strpl. § 51.

Dette får imidlertid ingen virkning for tolkningen av strpl. § 38, slik Høyesterett oppsummerer i samme dom:

«Også for adgangen etter straffeprosessloven § 38 til å dømme for overtredelse av et annet straffebud enn det som er angitt i tiltalen, er det et nødvendig vilkår at det er tale

⁸⁷ Se Rt. 2011 s. 172 avsnitt 18.

⁸⁸ Se Rt. 2011 s. 172 avsnitt 18.

om samme faktiske handling. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig. Norsk straffeprosess bygger på anklageprinsippet. For at retten skal kunne dømme etter en annen straffebestemmelse enn den som er angitt i tiltalen, må det også stilles krav om at bestemmelsen ikke har en vesentlig annen rettslig karakter enn den bestemmelse som er angitt i tiltalen. Sentrale momenter ved denne vurderingen er om straffebudene tar sikte på å beskytte vesensforskjellige interesser, de grunnleggende trekk ved gjerningsbeskrivelsene og om det er stor forskjell på strafferammene, jf. blant annet Rt-2006-279.»⁸⁹

Høyesterett avklarer med henvisning til anklageprinsippet at det ikke vil være tilstrekkelig å følge identitetslæren i EMD i tolkningen av strpl. § 38. Det må stilles krav utover bare identiteten til det faktiske forhold. Den rettslige karakteren må vurderes som før, etter kriteriene som er fastsatt i rettspraksis.

5.5 Rettens plikt til å fravike tiltalebeslutningen

Innenfor rammen av forholdet i tiltalen, er utgangspunktet at retten har en viss plikt til å fravike tiltalebeslutningen. Rettens kompetanse følger av strpl. § 38 annet ledd første punktum, mens rettens plikt følger av rettspraksis.⁹⁰ Om dette uttalte Høyesterett:

«Det har aldri vore tvil om at tingretten og lagmannsretten der denne er meddomsrett, har ei sjølvstendig plikt til å vurdere om eit tilhøve går inn under eit mildare straffebed enn etter tiltalen, og ei endring frå straffelova § 233 til straffelova § 229 tredje straffalternativ er eit praktisk døme på ein situasjon der det er ei slik plikt.»⁹¹

Denne plikten til å vurdere nedsubsumering gjentas også av Høyesterett i flere senere avgjørelser.⁹² Plikten til subsumsjonsendringen er begrunnet i hensynet til rettskraftreglene. Som nevnt tidligere vil en frifinnelse kunne avskjære adgangen til straffeforfølgning etter strpl. § 51.

⁸⁹ Se Rt. 2011 s. 172 avsnitt 19.

⁹⁰ Se Øyen (2019) s. 456, med henvisning til Rt. 2002 s. 900 se s. 902.

⁹¹ Se Rt. 2002 s. 900 s. 902.

⁹² Se Rt. 2006 s. 279 avsnitt 14, HR-2019-792-U avsnitt 13 og HR-2020-1033-U avsnitt 12.

Om idealkonkurrens særskilt, understreker Matningsdal (2002) at retten normalt sett ikke plikter å vurdere om det kan benyttes ytterligere straffebud i idealkonkurrens.

Påtalemyndighetene konsentrerer seg ofte om det mest sentrale straffebudet, og det ville være uheldig om retten skulle være pliktig å undersøke om ytterligere straffebud kommer til anvendelse på forholdet.⁹³

I forarbeidene til ny straffelov var det foreslått at subsumsjonsendringer ikke kan skje uten etter samtykke fra påtalemyndigheten. Utvalget kommenter forholdet til den negative rettskraften og mener dette er noe påtalemyndigheten må ta i betraktning når den vurderer om det er grunn til å motsette seg subsumsjonsendringer.⁹⁴ På denne måten mener utvalget:

«Hensynet til å unngå uønskede utslag av reglene om negativ materiell rettskraft er tilstrekkelig ivaretatt ved at dommens sperrende virkning er noe påtalemyndigheten må ta i betraktning når den vurderer om det er grunn til å motsette seg endringer i subsumsjonen.»⁹⁵

Videre uttaler utvalget på samme sted:

«I tillegg til at prinsipielle hensyn ivaretas, er det etter flertallets oppfatning en betydelig fordel ved den reguleringen som foreslås, at den blir enkel å anvende i praksis. Interesselæren, og de uklarheter og vanskelige grensespørsmål som følger med denne, kan forlates – slik flertallet ser det – uten omkostninger.»

Det kan etter syn virke som at flertallet i utvalget søker mot å harmonisere vurderingen av hva som er «samme forhold» etter nåværende strpl § 38 og vurderingen med hensyn på negativ rettskraft etter § 51. Rui (2017) påpeker at utvalget om dette gir noe ulike signaler i uttalelsene om ny § 38:⁹⁶

⁹³ Se Matningsdal (2002) s. 122, pkt. 5.13.

⁹⁴ Se NOU 2016:24 s. 398

⁹⁵ Se NOU 2016:24 s. 398

⁹⁶ Se Rui (2017) s. 98 pkt. 4.3 med henvisning til ny § 32-2

«På den ene side fremholder utvalget på side 411: «System og koherenssyn tilsier at spørsmålet om hva som er samme faktiske handling, som utgangspunkt bør avgrenses på samme måte som etter rettskraftregelen.» På den annen side har utvalget en egen drøfting av hvordan det straffbare «forhold» bør avgrenses i denne spesielle konteksten, se side 397 til 399.»

6 Avsluttende bemerkninger

Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom trekker med utgangspunkt i anklageprinsippet opp grensen mellom utøvende og dømmende makt. Høyesterett har gjennom rettspraksis lagt grunnlaget for vurderingen av hvor og hvordan denne grensen skal trekkes. Vurderingen avgjør hva som er å regne for samme forhold og dermed innenfor rettens kompetanse, og hva som er utenfor ved at retten trekker inn et nytt forhold. I vurderingen av forholdets identitet legges det til grunn forholdets rettslige karakter og forholdets faktiske innhold slik det er behandlet i kapittel 5. Konklusjonen må begrunnes i en helhetsvurdering hvor man vurderer interesseteorien, straffebudenes formål, strafferammen og tilhørende alvorlighetsgrad og hvilken karakter bestemmelsen får ved gjerningsbeskrivelsen.

Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen begrenses dermed av hva som er å betrakte som samme forhold. Ved oppsubsumering til et strengere straffebud er det en snevrere adgang enn ved nedsubsumering. Dette harmoniserer med anklageprinsippet, hensynet til den negative rettskraft, men også at utredningsplikten går noe lengre ved forhold som er til tiltaltes gunst.

Retten har også etter rettspraksis en ulovfestet plikt til å vurdere om et forhold skal nedsubsumeres. Tradisjonelt har forholdets identitet vært behandlet likt når det kommer til forholdet mellom tiltalebeslutning og dom, og hva som er samme rettskraftige krav. Etter utviklingen i EMD og den medførende påvirkningen på norsk rett, kan det synes noe problematisk at vurderingen av hva som er samme forhold ved nedsubsumering ikke skal samsvare med hva som er samme forhold med hensyn på negativ rettskraft. Satt på spissen kan man se for seg at retten avskjæres fra å nedsubsumere et forhold med begrunnelse i det rettslige grunnlaget, og dermed må avsi frifinnende dom. Den negative rettskraften vil da utledes av de faktiske forhold i samsvar med identitetslæren i EMD, og kunne avskjære for ny sak. Dette kan synes å være rettspolitisk problematisk ved at det vil kunne stride mot den allmenne rettsoppfatning.

I forslaget til ny straffeprosesslov har flertallet gått inn for å styrke anklageprinsippet i norsk rett. Det foreslås at påtalemyndigheten gis avgjørende myndighet over hvilken straffebestemmelse som skal anvendes, gjennom at en subsumsjonsendring kun kan gjøres dersom påtalemyndigheten ikke motsetter seg det. Det kan synes som at utvalget nærmer seg en form for harmonisering ved at utvalget mener «interesselæren» og «de uklarheter og

vanskelige grensespørsmål som følger med denne» kan forlates. Etter min vurdering kan det tegne mot et fremtidig skifte av vurderingen av «samme forhold» i retning av vurderingen av den negative rettskraft. Det synes passende med en påminnelse om oppgavens innledende syn fra Jon Petter Rui, om et stadig skiftende rettskildebilde innen straffeprosessen.

Kilderegister

Litteratur

Andenæs, Johs., *Norsk straffeprosess*, 4. utg., Samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer, Universitetsforlaget 2009.

Bjerke, Hans Kristian, Keiserud, Eirik og Sæther, Knut Erik, *Straffeprosessloven Kommentartutgave*, Bind I og II, 4. utg., Universitetsforlaget 2011.

Bragdø-Ellenes, Sunniva Cristina «An Introduction to French Legal Culture», i *Comparing legal cultures*. Sören Koch og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), Fagbokforlaget 2020 s. 471-510.

Rui, Jorun I., «Anklageprinsippets stilling i norsk straffeprosess», *Tidsskrift for strafferett* 2017, vol. 17 nr. 4, s. 329-344.

Rui, Jon Petter, «Straffeprosessen i perspektiv», *Jussens Venner* 2014, vol. 49 nr. 6, s. 382-443.

Matningsdal, Magnus, «Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom», *Jussens Venner* 2002, vol. 37 nr. 2, s. 89-132.

Hov, Jo, *Rettergang II Straffeprosess*, Papinian 1999.

Fausa, Jostein Sæbø, «Det straffbare forholds identitet», *Jussens venner* 2005, vol. 40 nr. 1, s. 41-70.

Øyen, Ørnulf, «Fortsatt forbrytelse», *Jussens venner* 2005, vol. 40 nr. 4, s. 218-258.

Øyen, Ørnulf, «Det straffbare «forhold»: EMDs tilnærming, Høyesteretts kursendring og forslagene til Straffeprosesslovutvalget», *Tidsskrift for strafferett* 2017, vol. 17 nr. 2, s. 89-102.

Øyen, Ørnulf, *Straffeprosess*, 2. utg., Fagbokforlaget 2019.

Norske lover

Lov 17. mai 1814 om Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).

Lov 13. august 1915 om domstolene (domstolloven).

Lov 18. juni 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven).

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

Lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven).

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Ikke trått i kraft:

Lov 18. juni 2021 nr. 122 om endringer i straffeprosessloven mv. med ikrafttredelse 1. juli 2022 (aktiv saksstyring mv.).

Opphevet:

Lov 1. juli 1887 nr. 5 om straffeprosessloven (Straffeprosessloven av 1887).

Lov 22. mai 1902 nr. 10 om almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven av 1902).

Forskrifter

Forskrift av 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen).

Internasjonale traktater

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4.

November 1950 (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen).

Forarbeider

Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven).

NOU 2014:10 Skylddevne, sakkyndighet og samfunnsvern.

NOU:2016: 24 Ny straffeprosesslov.

Rettspraksis

Norsk rettspraksis:

Rt. 1977 s. 1035 U

Rt. 1980 s. 360 A

Rt. 1988 s. 314 A

Rt. 1989 s. 1336 A

Rt. 1994 s. 1264 A

Rt. 1998 s. 1416 U

Rt. 2001 s. 38 A

Rt. 2001 s. 118 A

Rt. 2002 s. 900 A

Rt. 2002 s. 1065 A

Rt. 2005 s. 1218 A

Rt. 2006 s. 279 A

Rt. 2007 s. 875 U

Rt. 2007 s. 1453 A

Rt. 2008 s. 605 A

Rt. 2011 s. 172 A

Rt. 2013 s. 321 U

Rt. 2013 s. 905 A

HR-2016-592-A

HR-2017-1015-U

HR-2019-1259-A

HR-2019-1967-A

HR-2022-731-A

HR-2022-732-A

HR-2022-733-A

Rettspraksis fra EMD:

Leas mot Estland [J], ECHR:2012:0306JUD005957708

Zolotukhin mot Russland [GC], ECHR:2009:0210JUD001493903

Nyhetsartikler

Kolsrud, Kjetil, «Arbeidet med ny straffeprosesslov er lagt på vent», Rett 24, 11. mars 2020, <https://rett24.no/articles/arbeidet-med-ny-straffeprosesslov-er-lagt-pa-vent> (lest 4. april 2022).

